

ZÓDI ZSOLT* – LŐRINCZ VIKTOR**

Az Alaptörvény és az alkotmánybírósági gyakorlat megjelenése a rendes bíróságok gyakorlatában, 2012–2016

1. A kvantitatív kutatás keretei

Jelen fejezet az első részben azt írja le, hogy milyen adathalmazokból, milyen módszertannal és milyen adatokat kaptunk és elemeztünk a kutatás során, és ennek az adatgyűjtésnek milyen korlátai, hibalehetőségei voltak. A második és a harmadik rész pedig arra tér rá mindezek után – mélyebb elemzések, értékelés és következtetések nélkül, vagy csak nagyon óvatos következtetésekkel –, hogy ezekből az adatokból milyen összefüggések mutathatók ki. A mélyebb elemzés, az adatok összefüggéseinek alkotmányjogi vizsgálata, ezek dogmatikai és alkotmányelméleti implikációi és minden mélyebb tudományos következtetés a projekthez tartozó más tanulmányokban található, amelyeket a tanulmányok szerzői részben jelen vizsgálat figyelembevételével készítettek el.

A magyar bíróságok peres működésének mindennapjairól, az érdemi határozatok egy köréről egyre nagyobb adatbázis áll rendelkezésünkre. Ezt az adatbázist eredetileg az *elektronikus információs szabadságról szóló 2005. évi XC. törvény* hozta létre Bírósági Határozatok Gyűjteménye (BHGY) néven, majd a *bíróságok szervezéséről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény* (Bszi.) változatlan formában továbbvitte. Az adatbázisban az elemzés megkezdésének pillanatában (2017. április 19.) 145 665 határozat szerepelt.

A kutatás kvantitatív részének célja az volt, hogy megvizsgáljuk az ebben az adatbázisban található határozatokban az Alaptörvényre és az AB határozatokra való hivatkozásokat, és ezekből a hivatkozásokból következtetéseket igyekezzünk levonni arra vonatkozóan, hogy a magyar rendes bíróságok milyen gyakran, milyen ügytípusokban, milyen bírósági szinteken hivatkozzák ezt a két jogforrástípust, illetve ezen belül mely konkrét rendelkezésekre és AB határozatokra hivatkoznak.

A kutatásban a BHGY teljes adathalmazában kerestük az Alaptörvényre és/vagy AB határozatokra hivatkozó ítéleteket. Ahhoz, hogy ezt a munkát ne manuálisan, kézzel kelljen elvégeznünk (ami amúgy is lehetetlen lett volna a rendelkezésre álló keretek között), szükség volt arra, hogy az Alaptörvényre (és a korábbi Alkotmány-

* Tudományos főmunkatárs, MTA TK JTI.

** Tudományos segédmunkatárs, MTA TK JTI.

ra), valamint az AB határozatokra való hivatkozásokat a gép felismerje és meg tudja számolni. Ez elvileg kétféleképpen lehetséges: vagy mi magunk letöltjük a dokumentumokat és írunk egy hivatkozásfelismerő algoritmust, vagy igénybe vesszünk egy kereskedelmi forgalomban kapható jogi adatbázist, amelyben ezt a hivatkozásfelismerést már korábban elvégezték. Természetesen az utóbbi mellett döntöttünk. A lekérdezés időpontjában már köztudottan a megszüntetés előtt álló OptiJUS adatbázis gyártóját, az Opten Informatikai Kft.-t kértük fel a lekérdezések elkészítésére. A gazdasági társaság *pro bono* közreműködéséért ezúttal is köszönettel tartozunk.

Mielőtt ismertetjük a számokat és a belőlük levonható következtetéseket, néhány fontos módszertani megjegyzést szeretnénk tenni. Előbb magáról a BHGY-ról szólnunk, amelyből a kisebb ítélethalmazt kinyertük, ezután a hivatkozások kinyerésének módszertanáról, és arról, hogy mire használható és mire nem egy ilyen gépi statisztikai adathalmaz és a benne felismert hivatkozások. Végül arról a két kisebb ítélethalmazról is szükséges pár szót eljteni, amelyben az Alaptörvényre, illetve AB határozatokra hivatkozásokat találtunk, és amelyeket külön kisebb adatbázisokba (praktikusan Excel-táblázatokba) rendeztünk.

1.1. A Bírósági Határozatok Gyűjteménye és ennek korlátai

A BHGY-adatbázisról mindenekelőtt azt kell tudni, hogy messze nem tartalmazza az összes magyar rendes bírósági ítéletet. A jogszabály szerint jelenleg a Kúria irányítási aktusain és az elvi határozatokon kívül csak a Kúria, az ítélőtáblák és a közigazgatási és munkaügyi bíróságok határozatait kell benne közzétenni. Ez tehát azt jelenti, hogy a járásbíróságokon és a törvényszékeken befejeződött – azaz ott indult és elsőfokon jogerőre emelkedett, vagy járásbíróságon indult, megfellebbezett és törvényszéken jogerőre emelkedett, egyébként a peres ügyek döntő hányadát kitevő – ügyeket a rendszer nem tartalmazza. A járásbíróságok és a törvényszékek ítéleteiből csak azok vannak az adatbázisban, amelyek valamilyen (jellemzően a Kúrián felülvizsgálat folytán megforduló) határozat előzményeként szerepelnek.¹ Nem tartalmaz továbbá az adatbázis bizonyos ügytípusokat, így például a családjogi ügyeket. Végül meg kell jegyezni, hogy az adatbázisba csak az ügy érdemében hozott határozatokat veszik fel, azaz például az egyezséggel, permegszüntetéssel stb. véget érő ügyek nem kapnak helyet benne. Nem tartalmazza – vagy csak számunkra nehezen átlátható logika alapján igen ritkán – a másodfokon hatályon kívül helyezéssel végződő, így érdemben folytatódó ügyeket sem. Ezekben az esetekben a megismételt elsőfokú eljárásban még akkor sem teszik közzé az

¹ Bszí. 163. §: „amelyet a közzétett bírósági határozattal felülbíráltak vagy felülvizsgáltak.”

első döntésben hozott határozatokat, ha egyébként a megismételt eljárás határozatai felkerülnek az adatbázisba.

Mindezt számokkal kifejezve úgy írhatjuk le, hogy például a 2016-os évet alapul véve az adatbázis a bírósági statisztikák szerinti 355 245 összes befejezett peres ügyből 6703 darabot tartalmaz, a teljes peres halmaz kevesebb mint két százalékát. (Bár az ezt megelőző évek átlaga inkább 10 000 határozat felett volt, így elérte vagy valamivel meghaladta a két százalékot).

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a bírósági ítéletek adatbázisa csak a Kúria és az ítélőtáblák kapcsán reprezentatív, a törvényszékek vonatkozásában erősen torzít, a járásbírósági szintre vonatkozóan pedig lényegében nem lehet belőle következtetéseket levonni.²

1.2. A hivatkozásstatisztikai kutatások karaktere és korlátai

A számítógépes szövegelemzés a jogtudományi kutatások egyik új ága, bár a bírói ítéletekben szereplő hivatkozások használata az ítéletek fontosságának mérésére³ és tudományos vizsgálatuk⁴ nagy múltra tekint vissza, legalábbis Amerikában. Mint minden módszertannak, ennek is megvannak az előnyei, de a korlátait is fel kell ismerni. Előnye az ilyen kutatásoknak, hogy nagy adathalmazokon vizsgál olyan összefüggéseket (esetünkben például azt, hogy milyen ügytípusokban hivatkoznak a leggyakrabban Alaptörvényre a bírák, és melyik részét hivatkozzák a leggyakrabban), amelyek enélkül valószínűleg nem tárulnának fel. Az ilyen jellegű kvantitatív vizsgálatnak előnye az is, hogy a számszerűsíthető összefüggések sokkal objektívebb képet tudnak mutatni, mint a – jogtudományban elég gyakorta

² A Kúria esetén pl. a 2012-es évet nézve a közzétett ítéletek száma 44%, az ítélőtáblák esetén 54%, a törvényszékekénél 2%, a járásbíróságoknál pedig 0,1% (!). Nem valószínű, hogy a többi év ettől radikálisan eltérő arányokat mutatna (http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_01_Zodi_Zsolt.pdf 8).

³ Itt elsősorban az ún. hivatkozástárakra gondolunk, mint pl. a Shepard Citorator, ahol a korábbi ítéletekre történő hivatkozások és az, hogy ezek milyen kontextusban említik az adott döntést, pontosan össze vannak táblázatos formában gyűjtve annak érdekében, hogy egy-egy ítélet fontossága mérhető legyen ezáltal. Pl. Carol M. BAST: „What’s in a Name? Shepard’s Citators” *Journal of Paralegal Education and Practice* 1988, 41–58.

⁴ Ízelítő a bírósági ítéletek hivatkozásstatisztikai irodalmából. Frank B. CROSS – James F. SPRIGGS – R. Johnson TIMOTHY – Paul J. WAHLBECK: „Citations in the U.S Supreme Court: An Empirical Study of their Use, and Significance 2010” *University of Illinois Law Review* 2010, 489–576; Lawrence M. FRIEDMAN – Robert A. KAGAN – Bliss CARTWRIGHT – Stanton WHEELER: „State Supreme Courts: A Century of Style and Citation” *Stanford Law Review* 1981, 773–818; Charles A. JOHNSON: *Citations to Authority in Supreme Court Opinions Law & Policy* 1985, 509–523; William M. LANDES – Richard A. POSNER: „Legal Precedent: A Theoretical and Empirical Analysis” *Journal of Law & Economy* 1976, 249–308; Peter McCORMICK: „Judicial Citation, the Supreme Court of Canada and the Lower Courts: The Case of Alberta” *Alberta Law Review* 1996, 870–891; John Henry MERRYMAN: „The Authority of Authority: What the California Supreme Court Cited in 1950” *Stanford Law Review* 1953–1954, 613–673; John Henry MERRYMAN: „Toward a Theory of Citations: An Empirical Study of the Citation Practice of the California Supreme Court in 1950, 1960, and 1970” *Southern California Law Review* 1977–1978, 381–396; Russell SMYTH: „An Empirical Study of Citation Practice in the New Zealand Court of Appeal” *Victoria University Wellington Law Review* 2000, 847–895; Roland WAGNER-DÖBLER – Philipps LOTHAR: „Präjudizien in der Rechtsprechung: Statistische Untersuchungen anhand der Zitierpraxis deutscher Gerichte” *Rechtstheorie* 1992, 228–242.

alkalmazott – eseti megfigyelések alapján kialakított hipotézisek mentén levont normatív következtetések.

Ugyanakkor az ilyen kutatásoknak komoly korlátai is vannak. A legfontosabb ezek közül az, hogy a gép csak a hivatkozások statisztikai adatait tudja kigyűjteni, azok kontextusát, a szöveggörnyezetet nem érti meg. Így egy ilyen statisztikába akkor is belekerülhet az Alaptörvényre való hivatkozás, ha egyébként a bíró például csak a fél beadványának, érvelésének részeként idézte azt, de ő nem tette a magáévá az érvelést, vagy akár kifejezetten negatív kontextusban emlegeti. Másodsor, a gép (illetve a határozatokat elemző algoritmusok készítője) időnként hibázik, nem tartja magát szigorúan a szabályokhoz. Például olykor előfordul, hogy az Alaptörvény hivatkozásaként ismer fel egy nemzetközi egyezményre történő hivatkozást, vagy nem ismer fel rosszul hivatkozott dokumentumokat, alaptörvényi helyeket. A jelen kutatás esetében például sajnálatos módon elég későn derült ki, hogy a „nagybetűs” alaptörvényi hivatkozásokat nem ismerte fel az algoritmus, ezért ilyenkor manuálisan kellett korrigálni. Ilyen hibázási lehetőség továbbá az, hogy az általunk használt kereskedelmi adatbázis (amelyet a BHGY honlapjáról frissítenek időről időre) nem volt teljesen naprakész, a lekérdezés időpontjában 113 966 határozatot tartalmazott, és nyilván épp a legfrissebb dokumentumok nem kerültek bele. Ezeket az egyes alapjogok elemzésénél Osztovits András kúriai bíró segítségével igyekeztünk pótolni.

Összefoglalva: a jogi szövegek számítógépes elemzése sok érdekes jelenséget fel tárhat, de a dogmatikai elemzéseket nem tudja helyettesíteni. Ugyanakkor a fentebb felsorolt hibák és korlátok ellenére mégis meg kell állapítanunk, hogy az adathalmaz jó és átfogó képet nyújt a jelenlegi magyar gyakorlatról, és megfelelő kiindulópontja a csak elolvasással elvégezhető adatelemzéseknek, illetve a dogmatikai-elméleti-fogalomelemző kutatásoknak.

1.3. A kinyert adathalmaz és ennek korlátai

A lekérdezést az AB határozatok esetén 2010-től, míg az Alaptörvényre történő hivatkozás esetén 2012-től kértük elvégezni.⁵ Az output két Excel-táblázat lett, amelyeknek az alapfelépítése lényegében megegyezett egymással. Az első oszlop az ítélet technikai, (belső) adatbázis-azonosító számát tartalmazta, majd rendre a határozatot meghozó bíróságot, a bírósági szintet, az ügy bírósági ügyszámát és az ítélet tárgyát. Ezt

⁵ Az első lekérdezések (2017. március) után a mintát korrigálni kellett, mert kiderült, hogy az OptiJUS adatbázisban az ítéletek „év” metaadata hibás, így kimaradt elég sok ítélet a leggyűjtésből. Ugyanakkor ezt a korrekciót sajnos csak az Alaptörvény hivatkozási táblázatában tudtuk elvégezni (itt az Alaptörvényre hivatkozó ítéletek száma 937-ről nőtt 2000 fölé), mert az adatbázis 2017. május 2-ával megszűnt létezni. Azaz az AB-táblázatban nem sikerül új lekérdezést végezni a metaadat hibája miatt. Így sajnos elképzelhető, hogy az AB határozatra hivatkozó ítéletek száma szintén nagyobb a táblázatban jelzettnél. Ez az egyes bíróságokon látható képen, a pertípusok és a hivatkozott határozatok számán – így az összképen – ugyanakkor nem változtat sokat.

követően a táblázat tartalmazta az ítéletek rövid tárgyát, azt a bekezdést, amelyben a hivatkozás található, az ítéletek által hivatkozott pontos alaptörvényi helyet (a bekezdés és a pont szintjéig), majd csak a cikkszintű hivatkozást (vagy a hivatkozott AB határozatot). Végül a táblázat azt jelölte, hogy a bírósági határozaton belül ezt az alaptörvényi helyet vagy AB határozatot hányszor hivatkozták meg.

A táblázatokat kisebb-nagyobb mértékben minden esetben tisztítani kellett, illetve egyes helyeken kézzel kiegészíteni. A gép például nem ismerte fel az Alaptörvény első részének nagybetűs cikkeit, így az ezeket a hivatkozásokat tartalmazó bekezdésekből később nyertük ki azokat. (A bekezdés az Alaptörvény szót mindig tartalmazta, és a gép kiemelte azokat a határozatokat is, amelyekben csak az Alaptörvény kifejezést ismerte fel.) A „per tárgya” mezőt a feldolgozó szoftverek az ítélet technikai bevezető részéből nyerték ki, így olykor semmitmondó (például „15 000 000 forint megfizetése”) vagy hibás adatot tartalmaztak. Így ezeket egyrészt kézzel kellett kitisztítani, másrészt a több ezerféle variációt egyszerűsíteni 37 félére, ami már az érdemi elemzés számára kezelhető adat. Az eredeti mezőtartalom a kutatási anyagokhoz mellékelte külön táblázatban megtekinthető.

Az írás első részében az alaptörvényi hivatkozásokat tartalmazó táblázatot ismertetjük, míg a második részben az AB határozatok előfordulását vizsgáló tábláról szólnak.

Még itt kell megemlíteni azt, hogy a két táblázatnak létezik egy közös halmaza: azok az ítéletek, amelyek egyszerre hivatkoznak alaptörvényi helyet és AB határozatot is. Mivel a két halmaz 2057 és 2302 dokumentumot tartalmaz, meglepőnek tűnhet, hogy a közös metszetük mindössze 673 dokumentum. Elsőre ugyanis talán azt gondolhatnánk, hogy amennyiben egy ítélet AB határozatot hivatkozik, akkor biztosan felhívja az adott AB határozat alapjául szolgáló alaptörvényi helyet is. Annak, hogy mégsem ezt tapasztaljuk, több oka is van. Először is a '90-es évek elején keletkezett AB határozatoknak már nem hatályos a jogszabályi alapja, hiszen ezek a régi Alkotmányra hivatkoztak. Mivel ezeket a döntéseket máig nagy kedvvel idézik a bíróságok, ez növeli azon ítéletek számát, amelyekben csak AB határozati hivatkozás található. Másodszor, az AB határozatokból a bíróságok értelemszerűen általában az érvelés egyes részeit, megkülönböztetéseket, fogalmakat vesznek át. Az ilyen használathoz azonban nem szükséges az alapul fekvő alkotmányhelyet is felhívni – ilyenkor az AB határozat kvázi jogszabályként szerepel a határozatban; megfigyelhető, hogy gyakorta úgy hivatkoznak rá a bírók, mint egy alkalmazandó jogszabályra. Különösen érdekes megfigyelni a további kutatások során, hogy egy AB határozatban szereplő érvelésnek pontosan milyen pozíciója van a bíróság érvelésének alakításában. Ennek a tisztázása szükséges lehet ahhoz, hogy ne csak díszítőelemként vagy addicionális hivatkozási pontként legyen jelen az AB határozat a bírósági határozatban, hanem be tudjon épülni az érvelés szerves részeként annak *ratio decidendi*jébe. Ez volna sok esetben a tényleges alapjogi bíráskodás feltétele.

2. Az Alaptörvényre való hivatkozások adatbázisának adatai

2.1. Általános adatok

Mivel egy határozat természetesen több alaptörvényi helyre történő hivatkozást is tartalmazhatott, érdemes először az alapadatokat felidézni egy rövid táblázatban. Ezek a számok tehát azt mutatják, hogy hány ítélet tartalmazott összesen valamilyen hivatkozást az Alaptörvényre.

Az Alaptörvényre hivatkozások (2012–2016) alapszámait tehát az alábbiak:

A 2012 és 2016 közötti időszak összes határozata az adatbázisban (dokumentum, darabszám)	Alaptörvényi hivatkozást tartalmazó ítélet (dokumentum, darabszám) és ezek aránya az összeshez viszonyítva (%)	Az ítéletekben hivatkozott alaptörvényi helyek száma (jogszabályhely,* darabszám)	Összes hivatkozás ezekre a helyekre (egy dokumentumban csak egyszer számolva az egy helyre történő hivatkozást)
60 856	2057 (3,4)	256	4187

* Az egyes cikkekre általában és a cikkben belüli bekezdésekre történő hivatkozásokat külön számoltuk; az Alaptörvényre általában, hely nélküli hivatkozások ebben az adatban egynek felelnek meg

1. táblázat: Az Alaptörvényre hivatkozó ítéletek (2012–2016)

Nehéz eldönteni, hogy vajon sok vagy kevés ez az ítéletszám. Egy jogrendszerben szinte minden jogszabályhely kapcsolatba hozható az Alaptörvénnyel, de nyilván csak azokban az esetekben van értelme használni egy érvelésben, indokolásban, ha valamilyen alapjogi vagy államszervezeti kérdés válik vitássá. Ugyanakkor már a határozatok felületes áttekintése nyomán is azt láthatjuk, hogy az Alaptörvényre a rendes bíróságok gyakran sztereotip módon hivatkoznak, illetve a felek indítványának, érvelésének szövegét felidézve szűrják be az adott hivatkozást. Tehát gyakran a reflektálatlan mintakövetés vagy a „copy-paste” módszerű határozatszerkesztés is szerepet játszhat a hivatkozás beszúrásában. Ennek ellenére az a véleményünk, hogy összességben a táblázat reális képet fest a magyar rendes bíróságoknak az Alaptörvényhez fűződő attitűdjéről.

A táblázatok tehát három darabszámot tartalmaznak:

1. az Alaptörvényre hivatkozó *dokumentumok* számát (ez tehát 2057),
2. a hivatkozott alaptörvényi helyek számát (ez 256, de ebben az Alaptörvényre történő általános, hely nélküli hivatkozások és az egyes cikkekre és azok bekezdéseire történő hivatkozások is benne vannak [tehát a 25. cikkre és annak (1), (2), sőt a (2) a), (2) b) helyére történő hivatkozások is külön soron szerepelnek],
3. valamint az összes hivatkozás számát.

Ami ebből lényeges, hogy a dokumentumszámot elvileg el kell választanunk a hivatkozott alaptörvényi helyek számától, hiszen egy ítélet több alaptörvényi helyet

is hivatkozhat. Az elkészült Excel-táblázatban két külön munkalapon található a dokumentumszempon্তু tábla és a hivatkozásszempon্তু tábla. A továbbiakban a statisztikáknál mindenütt jelezni fogjuk, hogy dokumentumszámról (1. táblázat 2. oszlop) vagy hivatkozási darabszámról (3. és 4. oszlop) beszélünk. Bizonyos statisztikák esetén csak az egyik, vagy csak a másik számnak van értelme, de az is előfordulhat, hogy mindkettőt érdemes megvizsgálni.

2.2. A bíróságok és a bírósági szintek

Mindenekelőtt érdemes áttekintést adni arról, hogy az egyes bíróságokon hány ítélet hivatkozott az Alaptörvényre az elmúlt években.

Bírósági szint	Bíróság	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összesen
Kúria	Kúria	2	17	112	167	140	139	577
Kúria összesen		2	17	112	167	140	139	577
Ítéltábla	Debreceni Ítéltábla		6	10	19	12	15	62
	Fővárosi Ítéltábla	2	12	54	127	97	138	430
	Győri Ítéltábla			4	11	14	14	43
	Pécsi Ítéltábla	1	1	9	9	7	12	39
	Szegedi Ítéltábla	1	3	4	6	15	9	38
Ítéltábla összesen		4	22	81	172	145	188	612
Törvényszék	Balassagyarmati Törvényszék	–	–	2	1	–	–	3
	Budapest Környéki Törvényszék	–	3	2	5	12	2	24
	Debreceni Törvényszék	1	2	3	4	3	–	13
	Egri Törvényszék	–	1	3	2	4	–	10
	Fővárosi Törvényszék	1	68	73	109	122	16	389
	Győri Törvényszék	–	3	5	3	–	–	11
	Gyulai Törvényszék	–	–	3	2	2	–	7
	Kaposvári Törvényszék	1	–	5	2	2	4	14
	Kecskeméti Törvényszék	–	2	–	2	5	1	10
	Miskolci Törvényszék	–	–	5	5	8	3	21
	Nyíregyházi Törvényszék	–	14	4	8	3	1	30
	Pécsi Törvényszék	–	5	1	2	1	–	9

Bírósági szint	Bíróság	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összesen
	Szegedi Törvényszék	–	2	8	5	7	1	23
	Székesfehérvári Törvényszék	–	2	7	4	2	1	16
	Szekszárdi Törvényszék	–	–	1	–	–	–	1
	Szolnoki Törvényszék	–	1	–	2	1	–	4
	Szombathelyi Törvényszék	–	2	4	2	4	–	12
	Tatabányai Törvényszék	–	–	2	2	1	–	5
	Veszprémi Törvényszék	–	–	2	5	6	1	14
	Zalaegerszegi Törvényszék	–	1	–	–	–	–	1
Törvényszék összesen		3	106	130	165	183	30	617
Munkaügyi és közigazgatási bíróság	Budapest Környéki Munkaügyi Bíróság	–	–	–	5	5	–	10
	Debreceni Munkaügyi Bíróság	–	–	3	4	3	–	10
	Egri Munkaügyi Bíróság	–	–	–	1	–	–	1
	Fővárosi Munkaügyi Bíróság	–	2	48	31	31	1	113
	Győri Munkaügyi Bíróság	–	2	–	1	1	–	4
	Gyulai Munkaügyi Bíróság	–	2	–	2	1	–	5
	Kaposvári Munkaügyi Bíróság	–	–	1	2	1	–	4
	Kecskeméti Munkaügyi Bíróság	–	–	2	8	23	–	33
	Miskolci Munkaügyi Bíróság	–	–	–	2	1	–	3
	Nyíregyházi Munkaügyi Bíróság	–	1	2	–	1	–	4
	Pécsi Munkaügyi Bíróság	–	–	–	1	1	–	2
	Salgótarjáni Munkaügyi Bíróság	–	–	1	1	–	–	2
	Szegedi Munkaügyi Bíróság	–	1	3	1	2	–	7
	Székesfehérvári Munkaügyi Bíróság	–	2	–	–	5	–	7

Bírósági szint	Bíróság	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összesen
	Szekszárdi Munkaügyi Bíróság	–	–	–	1	–	–	1
	Szolnoki Munkaügyi Bíróság	–	–	2	1	1	–	4
	Szombathelyi Munkaügyi Bíróság	–	–	2	–	–	–	2
	Tatabányai Munkaügyi Bíróság	–	1	3	1	6	–	11
	Veszprémi Munkaügyi Bíróság	–	–	–	4	2	–	6
	Zalaegerszegi Munkaügyi Bíróság	–	–	1	–	2	–	3
Munkaügyi és közigazgatási bíróság összesen		–	11	68	66	86	1	232
Járásbíróság	Balassagyarmati Járásbíróság	–	–	1	–	–	–	1
	Budakörnyéki Bíróság	–	–	–	4	–	–	4
	Budapesti II. és III. Kerületi Bíróság	–	–	–	–	1	–	1
	Debreceni Járásbíróság	–	1	–	–	–	–	1
	Dunaujvárosi Járásbíróság	–	–	1	–	–	–	1
	Karcagi Járásbíróság	–	–	–	1	–	–	1
	Keszthelyi Járásbíróság	–	–	–	–	1	–	1
	Pesti Központi Kerületi Bíróság	–	–	5	1	–	–	6
	Siklósi Járásbíróság	–	–	–	1	–	–	1
	Szegedi Járásbíróság	–	–	–	1	–	–	1
	Szekszárdi Járásbíróság	–	–	1	–	–	–	1
Járásbíróság összesen		–	1	8	8	2	–	19
Végösszesen		9	157	399	578	556	358	2057

2. táblázat: Hivatkozások az Alaptörvényre az egyes bíróságokon (ítélet, darabszám)

A táblázatból azt a (nem túlságosan meglepő) képet látjuk, hogy a felsőbbbíróságok jóval többször hivatkoznak az Alaptörvényre, mint az alsóbíróságok. Ez még akkor is így van, ha az írás legelején említett jelenséggel – ti. azzal, hogy az egyes bírósági szintek nem egyformán reprezentáltak a Bírósági Határozatok Gyűjteményében – is számolunk. Az sem különösebben meglepő, hogy a nagyobb ügyteherrel ren-

delkező bíróságok (Fővárosi Törvényszék, Fővárosi Ítéletábrla) kiugró értékeket produkálnak. Az azonban már kevésbé érthető, hogy nagyjából azonos ügyteherrel rendelkező bíróságok között miért vannak olykor hatalmas különbségek. (Például a munkaügyi bíróságok az elmúlt években átlagosan 11 ítéletben hivatkoztak Alaptörvényre – ha kivesszük a torzító hatású fővárost, akkor ez hat –, ehhez képest a Kecskeméti Munkaügyi Bíróság értéke például 33, amelyből 23 2015-ben keletkezett. Mivel az adatbázisban minden ítélet ki van gyűjtve, ezek az érdekes kiugrások egyenként is értelmezhetők.

2.3. Jogterületek

Ugyanezeket az adatokat (ítéletek darabszáma) érdemes nagyobb jogterületenként és a per tárgya szerint is megvizsgálni, hiszen a korábbi hivatkozásstatisztikai kutatások azt igazolták, hogy a bírói attitűdök mellett a per/vád tárgya az, ami a leginkább befolyásolja, hogy milyen hivatkozások kerülnek bele az ítéletbe. Ez a jogszabály-hivatkozásoknál egészen triviális, ám kevésbé az az Alaptörvényre való hivatkozások esetén, és egészen nehezen magyarázható a döntvényi hivatkozásoknál. A döntvényi hivatkozásoknál egyébként volt néhány egészen erősen „döntvényintenzív” terület, például a sajtó-helyreigazítási vagy a személyiségi jogi perek területe. Az alábbi táblázat jogterületenként és percsoportonként tartalmazza az Alaptörvényre történő hivatkozásokat. (A táblázatból az ötnél kisebb elemszámú percsoportokat az „Egyéb” kategóriákba vontuk össze.)

Jogterület	Per/vád tárgya	Ítélet (darabszám)
Büntetőjog	Csalás	6
	Emberölés	17
	Okirat-hamisítás	8
	Rágalmazás	14
	Testi sértés	7
	Vesztegetés	14
	Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények	7
	Egyéb büntetőügy	46
	Büntetőjog összesen	
Közigazgatási jog	Adóügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	145
	Energiaügyben hozott határozat felülvizsgálata	29
	Építési ügyben hozott határozat felülvizsgálata	12
	Fogyasztóvédelmi eljárásban hozott határozat felülvizsgálata	7

Jogterület	Per/vád tárgya	Ítélet (darabszám)
	Idegenrendészeti határozat felülvizsgálata	15
	Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	29
	Kisajátítási határozat felülvizsgálata	15
	Közbeszerzési határozat felülvizsgálata	13
	Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	20
	Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	46
	Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	246
Közigazgatási jog összesen		577
Munkajog	Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	69
	Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	21
	Egyéb munkaügy	28
Munkajog összesen		118
Polgári jog	Általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása	92
	Családjogi ügy	7
	Kártérítés	146
	Közérdekű adat kiadása	144
	Közigazgatási jogkörben okozott kár	42
	Sajtó-helyreigazítás iránti per	173
	Személyes adatok védelmével kapcsolatos per	10
	Személyhez fűződő jogok megsértése	327
	Szerződéses jogvita	73
	Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	29
	Választottbírói ítélet érvénytelenítési iránti ügy	15
	Vezető tisztségviselő felelősségének megállapítása	5
	Egyéb polgári ügy	180
Polgári jog összesen		1243
Végösszesen		2057

3. táblázat: Az Alaptörvényre hivatkozó ítéletek száma (percsoportonként (per/vád tárgyanként))

Néhány összefüggés ugyanakkor így is látszik. Az Alaptörvényre leggyakrabban hivatkozó ügyszak egyértelműen a polgári, és ezen belül is öt percsoport teszi ki az összes ítélet jóval több mint felét. Egyértelműen vezetnek a személyhez fűződő jogok megsértésével kapcsolatos perek (327), a sajtó-helyreigazítási (173), a kártérítési (146), illetve a közérdekű adatok kiadásával kapcsolatos perek (144). A közigazgatási jog a második legtöbbet hivatkozó terület, de itt az eloszlás jóval szórta, amit az „Egyéb” kategória magas száma is bizonyít. A mezőnyből csak az adóhatározatokkal kapcsolatos felülvizsgálatok tűnnek egyértelműen ki, a többi csoport pár

tucatnyi ítéletet tartalmaz. A munkaügyi perekben az eloszlás valószínűleg inkább a munkaügyi perek egészének eloszlását tükrözi azzal, hogy vezetnek a jogellenes felmondással kapcsolatos perek. Végül a büntetőjog csekély számú hivatkozó ítéletéből a rágalmaszások viszonylag magas száma érdemel említést. Összességében azonban a büntetőjogi szakág igen keveset hivatkozik az Alaptörvényre.

Természetesen ez a táblázat akkor lenne igazán informatív, ha százalékos értékeket is láthatnánk, azaz azt, hogy az egyes pertípusokban összesen hány ügy van, és mit jelentenek ebben a kontextusban ezek az abszolút számok. Hiszen önmagában az nem sokat mond, hogy egy ügyszakban vagy egy pertípusban mennyi ítéletben idéznek; az is számít, hogy összesen hány ítéletet hoznak, illetve hány ítélet található az adatbázisban. Az ügyszakok (jogágak) vonatkozásában ezt be is mutatjuk, de a pertípus vonatkozásában ennek az adatnak a kinyerésére – az adatbázis lezárása miatt – sajnos már nem volt lehetőség.

Ez a szám százalékban kifejezve így néz ki:

	Kúria	Ítéletábla	Törvényszék	Járásbíróság*	Összesen
Büntetőjog	1,0%	1,3%	0,5%	–	0,9%
Közigazgatási jog	2,6%	3,4%	1,9%	–	3,9%
Munkajog	0,9%	–	0,7%	–	1,0%
Polgári jog	2,4%	4,3%	4,0%	2,0%	3,8%
Összesen	2,0%	3,5%	2,7%	13,9%	3,0%

* A munkaügyi és közigazgatási bíróságokkal együtt.

4. táblázat: Fajlagos alaptörvény-idézési mutató

Ez a táblázat azt mutatja tehát például, hogy az adatbázisban a 2012 és 2016 közötti időszakban a Kúriáról közzétett büntetőjogi (és katonai büntetőjogi) tárgyú összes ítélet 581 darab volt, amelyből 6 tartalmazott az Alaptörvényre való hivatkozást. Ez tehát 1 százalék. A 3218 közigazgatási jogi perből 83, ez 2,6 százalék és így tovább. Ebből a táblázatból amúgy az rajzolódik ki, hogy az abszolút számok és a fajlagos számok között nincsen nagy különbség. Az ítéletáblák polgári (és gazdasági) ügyszakai itt is vezetnek az idézettségi listákat. Érdekes, hogy míg a munkajoggal kapcsolatos ítéletekben a döntvényi jognak fontos szerepe van, addig az Alaptörvényre történő hivatkozások száma ebben az ügyszakban elég alacsony.

2.4. Hivatkozott alaptörvényi helyek

Végül fontos tudni azt is, hogy melyek a „legnépszerűbb” alaptörvényi helyek, mely helyeket idézi a leggyakrabban a bírói gyakorlat. A teljes képet az alábbi táblázat mutatja.

lázat mutatja. (Figyelem, mivel egy dokumentumban több hivatkozás is lehet, ez a szám eltér az ítéletszámától!)

Hely	Hivatkozás (darab)	Hely	Hivatkozás (darab)	Hely	Hivatkozás (darab)
Alaptörvény	591	XVI. cikk	9	19. cikk	4
A) cikk	1	XVII. cikk	5	20. cikk	7
B) cikk	178	XVIII. cikk	7	21. cikk	2
C) cikk	14	XIX. cikk	23	22. cikk	1
E) cikk	37	XX. cikk	57	24. cikk	88
F) cikk	1	XXI. cikk	11	25. cikk	123
G) cikk	1	XXIII. cikk	13	26. cikk	76
H) cikk	3	XXIV. cikk	114	27. cikk	1
I) cikk	7	XXV. cikk	18	28. cikk	483
L) cikk	5	XXVI. cikk	9	29. cikk	3
M) cikk	36	XXVII. cikk	11	30. cikk	9
N) cikk	6	XXVIII. cikk	259	31. cikk	6
O) cikk	4	XXIX. cikk	1	32. cikk	16
P) cikk	2	XXX. cikk	7	33. cikk	6
Q) cikk	50	1. cikk	41	34. cikk	6
R) cikk	20	2. cikk	22	35. cikk	2
T) cikk	10	3. cikk	14	36. cikk	3
I. cikk	197	4. cikk	16	37. cikk	7
II. cikk	121	5. cikk	8	38. cikk	37
III. cikk	24	6. cikk	61	39. cikk	114
IV. cikk	37	7. cikk	5	40. cikk	1
V. cikk	3	8. cikk	6	41. cikk	11
VI. cikk	255	9. cikk	24	43. cikk	6
VII. cikk	19	10. cikk	19	45. cikk	2
VIII. cikk	25	11. cikk	2	46. cikk	2
IX. cikk	385	12. cikk	10	47. cikk	10
X. cikk	10	13. cikk	11	49. cikk	3
XI. cikk	5	14. cikk	9	51. cikk	12
XII. cikk	32	15. cikk	21	52. cikk	2
XIII. cikk	104	16. cikk	5	53. cikk	1
XIV. cikk	15	17. cikk	17	54. cikk	3
XV. cikk	102	18. cikk	5	Összesen	4187

5. táblázat: Az egyes alaptörvényi helyekre való hivatkozások száma (hivatkozásszám)

Érdekes kép tárul elénk ezzel a táblázattal. Ha nem számítjuk az Alaptörvény konkrét hely nélküli, általános emlegetését az ítéletekben (első sor), akkor a legnépszerűbb alaptörvényi helyek a bírói gyakorlatban a 28. cikk (az objektív teleologikus értelmezés szabálya, 483 idézés), a IX. cikk (szólásszabadság, 385 idézés) és a XXVIII. cikk (a tisztességes eljáráshoz való jog, 259 idézés).

Mivel ez a három cikk adja a hivatkozások több mint negyedét, érdemes ezeket közelebről is szemügyre venni és a pertípusokkal együtt mutatni. E három hely tehát közelebről nézve így fest:

	Összes
28. cikk	
Adóügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	76
Általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása	45
Csalás	1
Egyéb büntetőügy	1
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	57
Egyéb munkaügy	8
Egyéb polgári ügy	50
Emberölés	1
Energiaügyben hozott határozat felülvizsgálata	25
Építési ügyben hozott határozat felülvizsgálata	3
Fogyasztóvédelmi eljárásban hozott határozat felülvizsgálata	4
Idegenrendészeti határozat felülvizsgálata	4
Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	14
Kártérítés	16
Kisajátítási határozat felülvizsgálata	1
Közbeszerzési határozat felülvizsgálata	6
Közérdekű adat kiadása	38
Közigazgatási jogkörben okozott kár	9
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	2
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	17
Okirat-hamisítás	1
Sajtó-helyreigazítás iránti per	6
Személyhez fűződő jogok megsértése	12
Szerződéses jogvita	41
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	16
Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	5
Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	15
Testi sértés	1
Választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti ügy	3
Vesztegetés	1
Vezető tisztségviselő felelősségének megállapítása	4
28. cikk összesen	483

	Összes
IX. cikk	
Egyéb büntetőügy	3
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	7
Egyéb polgári ügy	33
Kártérítés	5
Közérdekű adat kiadása	4
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	15
Rágalmazás	7
Sajtó-helyreigazítás iránti per	166
Személyes adatok védelmével kapcsolatos per	3
Személyhez fűződő jogok megsértése	142
IX. cikk összesen	385
XXVIII. cikk	
Adóügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	11
Általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása	71
Családjogi ügy	1
Csalás	5
Egyéb büntetőügy	18
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	22
Egyéb munkaügy	1
Egyéb polgári ügy	18
Emberölés	9
Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	2
Kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények	3
Kártérítés	20
Kisajátítási határozat felülvizsgálata	1
Közbeszerzési határozat felülvizsgálata	2
Közérdekű adat kiadása	1
Közigazgatási jogkörben okozott kár	1
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	17
Okirat-hamisítás	4
Rágalmazás	1
Sajtó-helyreigazítás iránti per	5
Személyes adatok védelmével kapcsolatos per	1
Személyhez fűződő jogok megsértése	18
Szerződéses jogvita	3
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	2

	Összes
Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	1
Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	2
Testi sértés	4
Választottbírói ítélet érvénytelenítései iránti ügy	8
Vesztegetés	7
XXVIII. cikk összesen	259
Végösszesen	1127

6. táblázat: A legnépszerűbb három alaptörvényi hely és a hozzájuk tartozó pertárgyak (hivatkozásszám)

Itt sem meglepő, hogy míg a 28. és a XXVIII. cikk igazi jolly jokerként csaknem mindenféle típusú perben felbukkannak, addig a IX. cikk csak egy jól behatárolt perscsoportban használatos.

3. Az AB határozatokra történő hivatkozások adatbázisának adatai

3.1. Általános adatok

Az AB határozatok adatbázisa az Alaptörvény-táblázathoz hasonló struktúrában tartalmazza az összes AB határozatra történő hivatkozást a 2010 és 2016 közötti időszakból. Ennek az alapadatai:

A 2010 és 2016 közötti időszak összes határozata az adatbázisban (dokumentum, darabszám)	AB hivatkozást tartalmazó ítélet (dokumentum, darabszám) és ezek aránya az összeshez viszonyítva (%)	Az ítéletekben hivatkozott AB határozatok száma	Összes hivatkozás ezekre a határozatokra (egy dokumentumban csak egyszer számolva az egy helyre történő hivatkozást)
95 891	2302 (2,4%)	480	3557

7. táblázat: Az AB határozatokat tartalmazó adatbázis adatai

A számok nagy hasonlóságot mutatnak az alaptörvényi hivatkozások adataival, a rendes bíróságok hasonló gyakorisággal hivatkoznak AB határozatokra, mint alaptörvényi helyeket. Ugyanakkor fentebb már jeleztük, hogy a valódi átfedés csak 673 dokumentum. Így mindkét halmazban van több mint félezer olyan dokumentum, amely nem hivatkozik mindkét forrástípusra.

3.2. A bíróságok és a bírósági szintek

Elsőként azt a táblázatot közöljük, amely az AB határozatra történő hivatkozást tartalmazó 2302 ítélet időbeli eloszlását és a bírósági szinteket tartalmazza. Ezúttal csak a négy ítélőtábla adatait látjuk részletesen:

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Összesen
Kúria	28	22	49	86	164	113	58	520
Ítélőtábla								
<i>Debreceni Ítélőtábla</i>	13	2	2	25	21	11	8	82
<i>Fővárosi Ítélőtábla</i>	54	4	66	145	143	113	73	598
<i>Győri Ítélőtábla</i>	1	–	1	8	10	12	8	40
<i>Pécsi Ítélőtábla</i>	3	–	2	15	9	5	13	47
<i>Szegedi Ítélőtábla</i>	2		1	4	11	19	20	57
Ítélőtábla összesen	73	6	72	197	194	160	122	824
Törvényszék	34	90	224	168	133	130	8	787
Járásbíróság	7	11	10	8	6	3	1	46
Munkaügyi és közigazgatási bíróság	3	6	16	44	32	24	–	125
Összesen	145	135	371	503	529	430	189	2302

8. táblázat: AB határozatokra hivatkozó ítéletek bírósági szintenként és évente (különbontva a négy ítélőtábla)

Ez a táblázat szintén nagy hasonlóságot mutat az Alaptörvényre hivatkozó ítéletekkel. A felsőbbbíróságok jóval gyakrabban hivatkoznak AB határozatra, mint az alsóbíróságok. Azt, hogy a főváros területén illetékes bíróságok nagyobb számban hoznak AB határozatokat hivatkozó ítéleteket, nagyjából ezeknek a bíróságoknak az eleve magasabb ügyérkezése indokolja. Nehéz viszont magyarázatot találni az évenkénti ingadozásra. Mivel az egyes évekből nagyjából hasonló számú ítélet kerül bele a birosag.hu adatbázisába, a jelenséget semmi más nem indokolhatja, csak az, hogy 2014–2015-ben olyan perek, pertípusok folytak, amelyekben az AB határozatokra hivatkozások száma megnőtt. A jogterületek, pertípusok vizsgálata hamarosan választ ad arra a kérdésre, hogy mi emelte meg 2014–2015-ben ezt a számot.

3.3. Jogterületek

Ahogy az Alaptörvényre vagy a döntvényekre történő hivatkozások esetén, itt is igazán a jogterületi (pertípus alapján történő) bontások ígérnek több információt.

Az egyes pertípusok kapcsán némileg eltértünk az alaptörvényi táblázatban használt pertípusbontástól, mert itt bizonyos pertípusok magasabb – kimutatásra érdemes – számban fordultak elő, de az öt alatti elemszámok miatt más perek kerültek bele az „Egyéb” kategóriákba is. Már maga az is beszédes, hogy melyeket kellett idetenni, és melyek kerültek napvilágra: például a közigazgatási jog rengeteg olyan pertípusa, ahol a bíróságok szívesen és gyakran hivatkoznak az Alaptörvényre (például energiaügyek, idegenrendészet, kisajátítás), nem szerepelnek szignifikáns elemszámmal az AB határozatokra történő hivatkozásokat tartalmazó adatbázisban. Ugyanakkor a polgári jog jóval nagyobb súlyt kap, és új pertípusok is megjelennek, mint a kártérítés vagy külön a kártalanítás. Mivel arra is szerettünk volna választ kapni, hogy mitől nőtt meg a hivatkozó ítéletek száma 2014-től kezdődően, az oszlopokban évenkénti bontást is láthatunk.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Össz.
Büntetőjog								
Becsületsértés	2	–	–	2	1		1	6
Csalás	1	1	–	–	2	5	3	12
Egyéb büntetőügy	8	2	6	6	15	21	8	66
Emberölés	–	–	–	2	2	5	6	15
Hivatali visszaélés	1	2	–	–	1	1	2	7
Lopás	–	1	–	1	–	3	1	6
Okirat-hamisítás	–	–	2	4	–	7	2	15
Rablás	–	1	–	1	6	4	2	14
Rágalmazás	4	1	2	8	4	6	2	27
Sikkasztás	–	–	2	1	–	–	1	4
Testi sértés	–	–	–	3	7	11	4	25
Üzérkedés	–	–	–	–	1	2	1	4
Vesztegetés	1	2	–	2	1	6	4	16
Zsarolás	–		–	1	2	–	1	4
Büntetőjog összesen	17	10	12	31	42	71	38	221
Közigazgatási jog								
Adóügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata	1	13	27	29	17	12	5	104
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata	4	16	34	28	48	35	23	188
Ingatlan-nyilvántartási határozat felülvizsgálata	–	1	4	3	2	–	–	10

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Össz.
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	3	–	2	9	2	–	–	16
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata	–	–	1	1	5	5	1	13
Társadalombiztosítási határozat felülvizsgálata	4	4	–	2	6	4	–	20
Közigazgatási jog összesen	12	34	68	72	80	56	29	351
Munkajog								
Egyéb munkaügy	5	2	14	14	9	4		48
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	7	13	25	21	29	13	5	113
Munkajog összesen	12	15	39	35	38	17	5	161
Polgári jog								
Általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása	–	–	–	–	57	17	1	75
Családjogi ügy	–	3	1	1	–	1	–	6
Egyéb polgári ügy	14	11	43	44	18	27	13	170
Kártalanítás	10	8	3	7	15	9	3	55
Kártérítés	20	22	43	65	84	55	28	317
Közérdekű adat kiadása	2	1	6	14	16	16	6	61
Közigazgatási jogkörben okozott kár	2	1	3	8	9	7	5	35
Sajtó-helyreigazítás iránti per	12	–	37	46	53	18	5	171
Személyhez fűződő jogok megsértése	32	22	98	157	103	121	44	577
Szerződéses jogvita	9	7	11	17	9	10	12	75
Társasági ügy (pl. taggyűlési határozat)	2	–	4	3	1	4	–	14
Tulajdonjogi ügy	1	1	3	3	4	1	–	13
Polgári jog összesen	104	76	252	365	369	286	117	1569
Végösszesen	145	135	371	503	529	430	189	2302

9. táblázat: AB határozatra hivatkozó ítéletek pertípusonként, 2010–2016

A táblázat ismét csak hasonló képet nyújt, mint az Alaptörvényre hivatkozó táblázat: néhány pertípus dominálja minden területen a képet. Eltérés az alaptörvényi hivatkozások táblázatától, hogy a közigazgatási jogban korántsem olyan gyakori az AB határozatra hivatkozás, és nem is szór annyira a kép, mint az alaptörvényi hivatkozásokot számba vevő táblázat esetében. Kevesebb ügytípus és kevesebb hivatkozás található – emiatt a polgári ügyszak sokkal jobban dominálja ezt az összesítést.

A táblázat egyértelműen választ ad arra a kérdésre is, hogy mitől nőtt meg az AB határozatokra történő hivatkozások száma 2014–2015-ben. Komoly növekedést tapasztalhatunk a személyiségi jog megsértésével kapcsolatos perekben és az ÁSZF felülvizsgálatával kapcsolatos, a devizakölcsönökkel kapcsolatos ügyek egyik leágazásaként 2014-ben megjelent pertípusban.

3.4. Hivatkozott AB határozatok

Végül itt, akárcsak az alaptörvényi helyeknél, érdemes rápillantanunk arra a táblázatra, amely az egyes AB határozatok hivatkozottságát mutatja. Két táblázatot és egy diagramot közlünk. A 2302 ítéletben, amely AB határozatra hivatkozik, összesen 480 AB határozatra történik hivatkozás, 3557 alkalommal. A táblázatból azokat a határozatokat, amelyekre csak egy vagy két hivatkozás történt, kivettük. Ezek a kiegészítő mellékletben tekinthetők meg.

Határozat	Hivatkozás (darabszám)
34/1992. (VI. 1.)	585
36/1994. (VI. 24.)	521
30/1992. (V. 26.)	281
8/2011. (II. 18.)	92
39/1997. (VII. 1.)	61
34/2014. (XI. 14.)	43
8/1990. (IV. 23.)	43
7/2014. (III. 7.)	39
51/2009. (IV. 28.)	36
8/2014. (III. 20.)	35
34/1994. (VI. 24.)	33
8/2013. (III. 1.)	33
6/2013. (III. 1.)	30
165/2011. (XII. 20.)	27
23/2014. (VII. 15.)	26
60/1992. (XI. 17.)	26

Határozat	Hivatkozás (darabszám)
64/1991. (XII. 17.)	24
21/2013. (VII. 19.)	23
13/2014. (IV. 18.)	22
29/2011. (IV. 7.)	22
6/1998. (III. 11.)	22
8/2015. (IV. 17.)	21
9/1992. (I. 30.)	21
11/1992. (III. 5.)	20
20/2014. (VII. 3.)	19
25/2013. (X. 4.)	19
33/2012. (VII. 17.)	18
33/2014. (XI. 7.)	18
66/1991. (XII. 21.)	18
724/B/1994.	18
23/1990. (X. 31.)	17
1/2007. (I. 18.)	16
32/1992. (V. 29.)	16
32/2014. (XI. 3.)	16
34/2012. (VII. 17.)	16
5/1997. (II. 7.)	15
12/2004. (IV. 7.)	14
155/2008. (XII. 17.)	14
2/2007. (I. 24.)	14
2/2015. (II. 2.)	14
42/2005. (XI. 14.)	14
64/1993. (XII. 22.)	14
28/2014. (IX. 29.)	13
41/2003. (VII. 2.)	13
935/B/1997.	13
23/2009. (III. 6.)	12
3/2006. (II. 8.)	12
4/2013. (II. 21.)	12
23/1998. (VI. 9.)	11
35/2011. (V. 6.)	11
37/1992. (VI. 10.)	11
47/2008. (IV. 17.)	11
57/1994. (XI. 17.)	11

Határozat	Hivatkozás (darabszám)
13/2013. (VI. 17.)	10
2/2013. (I. 23.)	10
30/2000. (X. 11.)	10
29/2006. (VI. 21.)	9
3175/2013. (X. 9.)	9
35/2012. (VII. 17.)	9
51/1998. (XI. 27.)	9
56/1994. (XI. 10.)	9
57/1995. (IX. 15.)	9
60/2009. (V. 28.)	9
9/2013. (III. 6.)	9
14/2004. (V. 7.)	8
22/1994. (IV. 16.)	8
37/2011. (V. 10.)	8
38/1993. (VI. 11.)	8
39/2007. (VI. 20.)	8
7/1992. (I. 30.)	8
75/2008. (V. 29.)	8
144/2008. (XI. 26.)	7
19/2014. (V. 30.)	7
20/1997. (III. 19.)	7
31/1998. (VI. 25.)	7
3208/2013. (XI. 18.)	7
34/2013. (XI. 22.)	7
4/1993. (II. 12.)	7
7/2004. (III. 24.)	7
994/B/2007.	7
1078/B/1993.	6
1/1994. (I. 7.)	6
1/2015. (I. 16.)	6
1214/B/1990.	6
13/2001. (V. 14.)	6
144/2010. (VII. 14.)	6
16/2014. (V. 22.)	6
21/1996. (V. 17.)	6
25/2014. (VII. 22.)	6
32/1991. (VI. 6.)	6

Határozat	Hivatkozás (darabszám)
34/2004. (IX. 28.)	6
41/2000. (XI. 8.)	6
55/2001. (XI. 29.)	6
56/1991. (XI. 8.)	6
57/1991. (XI. 8.)	6
75/1995. (XII. 21.)	6
10/2011. (III. 9.)	5
10/2014. (IV. 4.)	5
110/2009. (XI. 18.)	5
14/2002. (III. 20.)	5
15/1991. (IV. 13.)	5
15/2002. (III. 29.)	5
15/2014. (V. 13.)	5
19/2010. (II. 18.)	5
20/2013. (VII. 19.)	5
23/2013. (IX. 25.)	5
27/1991. (V. 20.)	5
29/1992. (V. 19.)	5
3192/2012. (VII. 26.)	5
33/2013. (XI. 22.)	5
35/1994. (VI. 24.)	5
36/2013. (XII. 5.)	5
5/2014. (II. 14.)	5
58/1995. (IX. 15.)	5
6/2014. (II. 26.)	5
7/2013. (III. 1.)	5
778/D/2000.	5
8/1992. (I. 30.)	5
8/2010. (I. 28.)	5
80/2006. (XII. 20.)	5
801/B/2002.	5
112/B/2001.	4
13/1990. (VI. 18.)	4
13/2002. (III. 20.)	4
154/2008. (XII. 17.)	4
207/B/2001.	4
24/1996. (VI. 25.)	4

Határozat	Hivatkozás (darabszám)
26/1992. (IV. 30.)	4
27/2014. (VII. 23.)	4
3/2013. (II. 14.)	4
30/2014. (IX. 30.)	4
3047/2013. (II. 28.)	4
3106/2013. (V. 17.)	4
3189/2013. (X. 22.)	4
32/2005. (IX. 15.)	4
34/1991. (VI. 15.)	4
34/2007. (VI. 6.)	4
37/2007. (VI. 12.)	4
38/2012. (XI. 14.)	4
4/2006. (II. 15.)	4
43/1995. (VI. 30.)	4
46/2007. (VI. 27.)	4
51/2010. (IV. 28.)	4
53/1992. (X. 29.)	4
59/1993. (XI. 29.)	4
61/1992. (XI. 20.)	4
8/1998. (III. 20.)	4
9/1990. (IV. 25.)	4
96/2008. (VII. 3.)	4
1/1999. (II. 24.)	3
1/2004. (II. 12.)	3
1/2009. (I. 9.)	3
1001/2013. (II. 27.) AB TŰ határozat	3
104/2009. (X. 30.)	3
104/2010. (VI. 10.)	3
109/2009. (XI. 18.)	3
1130/B/1995.	3
12/1991. (IV. 11.)	3
12/2001. (V. 14.)	3
124/2008. (X. 14.)	3
13/2004. (IV. 20.)	3
15/1995. (III. 13.)	3
17/2001. (VI. 1.)	3
22/2015. (VI. 18.)	3

Határozat	Hivatkozás (darabszám)
27/2010. (III. 5.)	3
3135/2013. (VII. 2.)	3
32/2011. (IV. 7.)	3
32/2012. (VII. 4.)	3
33/1998. (VI. 25.)	3
33/2002. (VII. 4.)	3
33/2006. (VII. 13.)	3
35/2014. (XII. 18.)	3
354/B/1995.	3
36/2005. (X. 5.)	3
42/1996. (X. 9.)	3
42/2004. (XI. 9.)	3
441/D/2006.	3
45/2012. (XII. 29.)	3
46/1991. (IX. 10.)	3
49/1995. (VI. 30.)	3
5/1992. (I. 30.)	3
5/2015. (II. 25.)	3
57/2001. (XII. 5.)	3
63/2003. (XII. 15.)	3
646/B/1993.	3
652/D/2005.	3
67/2009. (VI. 19.)	3
72/1995. (XII. 15.)	3
8/1993. (II. 27.)	3
9/2015. (IV. 23.)	3
955/B/1998.	3
Két hivatkozást tartalmaz	82
Egy hivatkozást tartalmaz	207
Összes hivatkozás	3557
Összes dokumentum (darabszám)	480

10. táblázat: Hivatkozott AB határozatok

Az egyes AB határozatokra természetesen nagyon eltérő számban vannak hivatkozások. Van három olyan határozat, amely több száz hivatkozást kapott [34/1992. (VI. 1.) – nem vagyoni kártérítés; 36/1994. (VI. 24.) – közszereplők személyiségi jogainak védelme; 30/1992. (V. 26.) – közösség elleni izgatás, véleménynyilvánítási

szabadság]. És ahogy ez lenni szokott, 24 olyan határozat van, amelyet 20-nál többször hivatkoznak. A maradék 456 határozatot kevesebb mint 20-szor említik, ezek közül is 207 határozatot összesen egyszer.

A top öt határozatot az alábbi ügýtípusokban hivatkozzák:

	30/1992. (V. 26.) AB határozat	34/1992. (VI. 1.) AB határozat	36/1994. (VI. 24.) AB határozat	39/1997. (VII. 1.) AB határozat	8/2011. (II. 18.) AB határozat	Vég- összesen
Büntetőjog	13	5	38			56
Becsületsértés	3		5			8
Egyéb büntetőügy	4		6			10
Rablás		1				1
Rágalmazás	6	4	27			37
Közigazgatási jog	1		4	55	2	62
Adóügyben hozott közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata				35	1	36
Egyéb közigazgatási határozat felülvizsgálata			3	17	1	21
Energiaügyben hozott határozat felülvizsgálata				1		1
Médiaszolgáltatási határozat felülvizsgálata	1		1			2
Támogatási ügyben hozott határozat felülvizsgálata				2		2
Munkajog	1	18		4	68	91
Egyéb munkaügy		10			5	15
Munkaviszony vagy hasonló jogviszony jogellenes megszüntetése	1	8		4	63	76
Polgári jog	266	562	479	2	22	1331
Általános szerződési feltételek érvénytelenségének megállapítása				2	20	22
Családjogi ügy	1					1
Egyéb polgári ügy	22	65	36			123

	30/1992. (V. 26.) AB határozat	34/1992. (VI. 1.) AB határozat	36/1994. (VI. 24.) AB határozat	39/1997. (VII. 1.) AB határozat	8/2011. (II. 18.) AB határozat	Vég- összesen
Kártalanítás		39				39
Kártérítés	4	228	6		2	240
Közérdekű adat kiadása		1				1
Közigazgatási jogkörben okozott kár		10	1			11
Sajtó- helyreigazítás iránti per	97		127			224
Személyhez fűződő jogok megsértése	141	210	308			659
Szerződéses jogvita	1	9	1			11
Végösszesen	281	585	521	61	92	1540

11. táblázat: Leggyakrabban hivatkozott öt AB határozat pertárgyak szerint

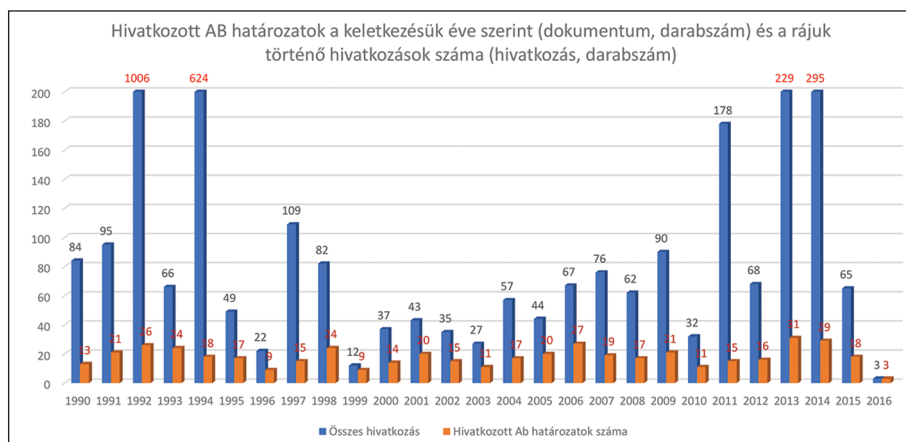
Ahogy ezt várni lehetett, a gyakran hivatkozott AB határozatoknak megvan a tipikus „hivatkozási helyük”, az a pertípus, amelyben azt gyakran – és vélhetően szinte szokásszerűen – hivatkozzák. A személyhez fűződő jogok megsértésével kapcsolatos perekben a nem vagyoni kártérítéssel és a közszereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánítási határozatot, a kártérítési ügyekben a nem vagyoni kártérítésre vonatkozó határozatot és így tovább. Itt is nyugodtan kijelenthetjük, hogy az ezekre az AB határozatokra történő hivatkozások gyakran szokásszerű, reflektálatlan, copy-paste jellegűek.

Az utolsó táblázattal és diagrammal azt szeretnénk megmutatni, hogy melyek a legnépszerűbbek az AB korszakai közül. Értelemszerűen ez a táblázat összefügg az előzővel. Az első oszlopban a hivatkozások összes száma található, míg a második oszlopban az abból az évből hivatkozott AB határozatok száma.

	Összes hivatkozás	Hivatkozott AB határozatok száma
1990	84	13
1991	95	21
1992	1006	26
1993	66	24
1994	624	18
1995	49	17
1996	22	9

	Összes hivatkozás	Hivatkozott AB határozatok száma
1997	109	15
1998	82	24
1999	12	9
2000	37	14
2001	43	20
2002	35	15
2003	27	11
2004	57	17
2005	44	20
2006	67	27
2007	76	19
2008	62	17
2009	90	21
2010	32	11
2011	178	15
2012	68	16
2013	229	31
2014	295	29
2015	65	18
2016	3	3
Összesen	3557	480

12. táblázat: AB határozatok hivatkozásszáma és darabszáma a keletkezésük éve szerint

1. diagram a 12. táblázathoz

Összes hivatkozás az AB határozatokra és az AB határozatok száma az AB határozatok keletkezési éve szerint

A grafikonból és a táblázatból sokféle következtetést le lehet vonni, mi azonban itt csak egyet teszünk meg. Sokszor szokták az AB korszakait emlegetni, és egyes korszakokat „aranykorként”, másokat kevésbé sikeres időszakként emlegetni. A grafikon nem támasztja maradéktalanul alá ezt a vélekedést. Az igaz, hogy az 1992-es évben hozott két AB határozat [30/1992. (V. 26.) és 34/1992. (VI. 1.)] nagyon megdobja ennek az évnek a hivatkozási mennyiségét, hiszen az 1006 hivatkozásból csaknem 900-ért felelősek, és ugyanez igaz az 1994-es évre is. De korszakokról nem beszélhetünk, hiszen az 1991-ben vagy 1993-ban hozott AB határozatok még az átlagnál is népszerűtlenebbek, ugyanakkor 2011-től nemhogy hanyatlás, hanem emelkedés tapasztalható. A 2011 utáni időszakra egyértelműen jellemző a precedensek idézésével kapcsolatos tapasztalat, mely szerint a frissebb döntéseket a bírák szívesebben idézik, a régebbieket pedig egyre kevésbé, pár kivételtől eltekintve, így van egyfajta „értékvesztés” a hivatkozható „ítéletvagyokban”.⁶ Az egyes évekből és korszakokból hivatkozott AB határozatok száma között nincsen nagyságrendi eltérés, általában 10 és 30 között idéznek határozatokat a bíróságok az egyes évekből. A hivatkozások számában már jócskán vannak kiugrások, és elsősorban az 1992-es és az 1994-es évből. Ahogy azonban azt a 11. táblázatban láthattuk, ezeket az eltéréseket egy-egy, egyes pertípusokban igen gyakran hivatkozott AB határozat okozza. És vegyük észre azt is, hogy 1992-t és 1994-et követően rögvest három 2010 utáni év következik népszerűségben.

4. Hatványeloszlás az alkotmánybíróági határozatok hivatkozásában

4.1. Egy speciális eloszlási görbe

A fentebbi, szinte triviális meglátások mellett a rendelkezésre álló statisztikai adatokból néhány meglepő következtetést is le lehet vonni. Az egyik a bíróságok által idézett alkotmánybíróági határozatokra vonatkozik. Ha azt vizsgáljuk, hogy az egyes AB határozatokra hányszor hivatkoznak a különböző bírói fórumok, akkor nemcsak az Alkotmánybíróságnak a joggyakorlatra gyakorolt hatásáról tudunk meg érdekes információkat, hanem a jogrendszer egészéről és a jogról mint rendszerről is.

⁶ Lásd LANDES–POSNER (4. lj.).

Ha ugyanis grafikusán ábrázoljuk az egyes alkotmánybírósági határozatokra való hivatkozások számát, az itt látható görbét kapjuk. Ebből az szűrhető le, hogy van néhány AB határozat, amelyre rengeteg bírósági ítélet hivatkozik, míg a döntések nagy részére a rendes bíróságok mindösszesen egyszer vagy kétszer hivatkoznak, illetve az egyáltalán nem hivatkozott alkotmánybírósági határozatok száma még ennél is jelentősebb.

Ha az (akár csak egyszer is) hivatkozott alkotmánybírósági határozatokat nézzük, akkor is az lehet a benyomásunk, hogy e határozatok 20 százaléka gyakorol tényleges hatást a joggyakorlatra, hiszen erre a 20 százalékra hivatkozik a rendes bírósági ítéletek 80 százaléka, tehát a maradék 80 százaléknyi alkotmánybírósági határozat a bírósági gyakorlatnak csupán 20 százalékára gyakorolt kimutatható hatást. (Természetesen a meg nem hivatkozott alkotmánybírósági határozatok tömegei mellett az alkotmánybírósági határozatra egyáltalán nem hivatkozó bírói döntések száma is rendkívül jelentős, ezeket szintén figyelmen kívül hagytuk a jelen vizsgálatban.) Az összes hivatkozott alkotmánybírósági határozat (480) közül az első 20 százalék listáját a hivatkozások darabszámával a következő táblázatban közöljük:

Hivatkozott határozat	Hivatkozás (darab- szám)	Hivatkozott határozat	Hivatkozás (darab- szám)
34/1992. (VI. 1.) AB határozat	585	935/B/1997. AB határozat	13
36/1994. (VI. 24.) AB határozat	521	23/2009. (III. 6.) AB határozat	13
30/1992. (V. 26.) AB határozat	281	3/2006. (II. 8.) AB határozat	12
8/2011. (II. 18.) AB határozat	92	4/2013. (II. 21.) AB határozat	12
39/1997. (VII. 1.) AB határozat	61	23/1998. (VI. 9.) AB határozat	11
34/2014. (XI. 14.) AB határozat	43	35/2011. (V. 6.) AB határozat	11
8/1990. (IV. 23.) AB határozat	43	37/1992. (VI. 10.) AB határozat	11
7/2014. (III. 7.) AB határozat	39	47/2008. (IV. 17.) AB határozat	11
51/2009. (IV. 28.) AB határozat	36	57/1994. (XI. 17.) AB határozat	11
8/2014. (III. 20.) AB határozat	35	13/2013. (VI. 17.) AB határozat	10
34/1994. (VI. 24.) AB határozat	33	2/2013. (I. 23.) AB határozat	10
8/2013. (III. 1.) AB határozat	33	30/2000. (X. 11.) AB határozat	10
6/2013. (III. 1.) AB határozat	30	29/2006. (VI. 21.) AB határozat	9
165/2011. (XII. 20.) AB határozat	27	3175/2013. (X. 9.) AB határozat	9
23/2014. (VII. 15.) AB határozat	26	35/2012. (VII. 17.) AB határozat	9
60/1992. (XI. 17.) AB határozat	26	51/1998. (XI. 27.) AB határozat	9
64/1991. (XII. 17.) AB határozat	24	56/1994. (XI. 10.) AB határozat	9
21/2013. (VII. 19.) AB határozat	23	57/1995. (IX. 15.) AB határozat	9
13/2014. (IV. 18.) AB határozat	22	60/2009. (V. 28.) AB határozat	9
29/2011. (IV. 7.) AB határozat	22	9/2013. (III. 6.) AB határozat	9
6/1998. (III. 11.) AB határozat	22	14/2004. (V. 7.) AB határozat	8
8/2015. (IV. 17.) AB határozat	21	22/1994. (IV. 16.) AB határozat	8
9/1992. (I. 30.) AB határozat	21	37/2011. (V. 10.) AB határozat	8
11/1992. (III. 5.) AB határozat	20	38/1993. (VI. 11.) AB határozat	8
20/2014. (VII. 3.) AB határozat	19	39/2007. (VI. 20.) AB határozat	8
25/2013. (X. 4.) AB határozat	19	7/1992. (I. 30.) AB határozat	8
33/2012. (VII. 17.) AB határozat	18	75/2008. (V. 29.) AB határozat	8
33/2014. (XI. 7.) AB határozat	18	144/2008. (XI. 26.) AB határozat	7
66/1991. (XII. 21.) AB határozat	18	19/2014. (V. 30.) AB határozat	7
724/B/1994. AB határozat	18	20/1997. (III. 19.) AB határozat	7
23/1990. (X. 31.) AB határozat	17	31/1998. (VI. 25.) AB határozat	7
1/2007. (I. 18.) AB határozat	16	3208/2013. (XI. 18.) AB határozat	7
32/1992. (V. 29.) AB határozat	16	34/2013. (XI. 22.) AB határozat	7
32/2014. (XI. 3.) AB határozat	16	4/1993. (II. 12.) AB határozat	7
34/2012. (VII. 17.) AB határozat	16	7/2004. (III. 24.) AB határozat	7
5/1997. (II. 7.) AB határozat	15	994/B/2007. AB határozat	7
12/2004. (IV. 7.) AB határozat	14	1078/B/1993. AB végzés	6
155/2008. (XII. 17.) AB határozat	14	1/1994. (I. 7.) AB határozat	6
2/2007. (I. 24.) AB határozat	14	1/2015. (I. 16.) AB határozat	6
2/2015. (II. 2.) AB határozat	14	1214/B/1990. AB határozat	6
42/2005. (XI. 14.) AB határozat	14	13/2001. (V. 14.) AB határozat	6
64/1993. (XII. 22.) AB határozat	14	144/2010. (VII. 14.) AB határozat	6
28/2014. (IX. 29.) AB határozat	13	16/2014. (V. 22.) AB határozat	6
41/2003. (VII. 2.) AB határozat	13	21/1996. (V. 17.) AB határozat	6

Hivatkozott határozat	Hivatkozás (darab- szám)	Hivatkozott határozat	Hivatkozás (darab- szám)
25/2014. (VII. 22.) AB határozat	6	55/2001. (XI. 29.) AB határozat	6
32/1991. (VI. 6.) AB határozat	6	56/1991. (XI. 8.) AB határozat	6
34/2004. (IX. 28.) AB határozat	6	57/1991. (XI. 8.) AB határozat	6
41/2000. (XI. 8.) AB határozat	6	75/1995. (XII. 21.) AB határozat	6

Ezek a határozatok képezik tehát az összes alkotmánybírósági határozat „elitjét”, ezek a joggyakorlatban betöltött szerepük folytán méltán kapnának helyet egy válogatott határozatgyűjteményben. A leggyakrabban hivatkozott határozat a kártérítés egyes kérdéseiről szól, a másik két határozat pedig, amelyre szintén száznál több hivatkozást kapunk, a véleménynyilvánítás szabadságáról.

Figyelemre méltó az a tény is, hogy bár e három határozat mind az Alkotmánybíróság működésének első négy évéből származik, a negyedik határozat, mely némileg lemaradva, de még mindig majdnem száz hivatkozással követi az előző hármat, már 2011-es. Ez azért érdekes, mert az Alkotmánybíróság első éveiben kelt határozatok tulajdonképpen majdnem húszéves előnyben vannak a későbbiekhez képest, így ha a hivatkozások száma egyenletesen nőne, akkor a korábbi határozatok hivatkozási számát sosem haladná meg a későbbi határozatoké. Itt azonban nem ezt látjuk, a 2011-es határozat számos, a kilencvenes és kétezres években kelt határozatot maga mögé utasít. (A jogászi intuíció természetesen eleve azt mondaná, hogy a hivatkozások száma elsősorban az adott határozat jelentőségétől függ, de az, hogy mit tartunk jelentős ítéletnek, részben éppen a hivatkozások számától is függ.)

A kérdés az, hogy milyen következtetéseket szűrhetünk le a hivatkozások ilyen megoszlásából. Némi túlzással azt mondhatnánk, hogy a joggyakorlat szempontjából az alkotmánybírósági határozatok többsége teljesen felesleges. Természetesen ellenérvként hozható fel, hogy egyrészt az Alkotmánybíróságnak nem kizárólag a joggyakorlat befolyásolása a feladata, másrészt itt figyelmen kívül maradnak azok a határozatok, amelyek jogszabályokat semmisítettek meg, és ahol a bíróság az így előállt tételes jogot alkalmazta anélkül, hogy a megsemmisítő határozatra külön hivatkozott volna.

Az itt megfigyelt eloszlás azonban nem egyedülálló, hanem a természet- és társadalomtudományokban igen gyakran megfigyelt jelenség, melynek az utóbbi évtizedekben egyre bővülő szakirodalma van.

4.2. Hatványeloszlás és komplex hálózatok

A kérdés egyik legkimerítőbb és viszonylag közérthető feldolgozását Barabási Albert-László *Linked* (Behálózva) című könyve adja.⁷

Barabási a hálózatok fejlődési modelljét elemzi. A klasszikus, Erdős–Rényi-féle modell a hálózatok véletlenszerű kiépülését feltételezi. Ebben a modellben igaz az, hogy a korábbi csomópontoknak több kapcsolatuk lesz, mint a későbbieknek.⁸ Ez a mi témánk szempontjából tehát azt jelentené, hogy a korábbi alkotmánybíróági határozatokra többet hivatkoznának, mint a későbbiekre, ahogy azt fentebb már kifejtettük. Ez a modell azt feltételezi, hogy az egyes csomópontok – jelen esetben az alkotmánybíróági határozatok – egyenrangúak, tehát nincs olyan tulajdonságuk, ami miatt az egyik jobban „vonzaná” a hivatkozásokat, mint a többi. Ez a mi esetünkben ugyan nincs így, de a véletlenszerű modell a természeti-társadalmi jelenségek számos esetére szintén nem alkalmazható. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az Erdős–Rényi-féle modell haszontalan volna. A véletlenszerű eloszlások előfordulása a természetben nem meglepő, sőt a szignifikanciateszt is lényegében azon alapul, hogy a véletlenszerű eloszlások egymástól függetlenül is előfordulnak. Annál érdekesebb viszont, hogy az ettől eltérő, fent vázolt eloszlás szintén előfordul számos, egymástól függetlennek tűnő esetben, itt azonban az eloszlás mögött egy jellemző struktúra áll.

Elmondhatjuk ugyanis, hogy a határozathivatkozások összessége és például az Egyesült Államok légi hálózata egyező tulajdonságokat mutat, de hasonló rendszer figyelhető meg a world wide web vagy az internet felépítésében is (a kettő ugyanis nem azonos fogalom, az utóbbi a hálózati infrastruktúrát, az előbbi a weblapok közötti kapcsolatot jelenti), de a társadalmi hálózatok vagy a tudományos hivatkozások megoszlása is hasonló, vagy hozható példa a fizika területéről is. Mindennek háttérében komplex hálózatok állnak.⁹

E hálózatok jellemzője az, hogy az újabb elemek, például hivatkozások nem véletlenszerűen kapcsolódnak a már meglévő hálózathoz, hanem azok a csomópontok, melyeknek már korábban is jelentős számú kapcsolatuk volt, továbbra is több kapcsolatot fognak vonzani. Így lehetséges az, hogy egy viszonylag későn megjelenő elem, esetünkben például a 2011-es határozat, viszonylag gyorsan tud gyűjteni új hivatkozásokat, és ezért képes lehagyni a korábbi határozatokat a hivatkozások száma tekintetében. Barabási számos példát hoz arra, hogy látszólag egyforma cso-

⁷ Albert-László BARABÁSI: *Linked* (London: Plume/Penguin 2009); magyarul: *Behálózva* [for. VICSEK Mária] (Budapest: Libri 2013.) Az Egyesült Államok Legfelső Bíróságának precedensjoga és a Barabási által leírt hálózatok közötti hasonlóság felmerült korábban is, de részletes kifejtés nélkül. Lásd James H. FOWLER – Timothy R. JOHNSON – James F. SPRIGGS II – Sangick JEON – Paul J. WAHLBECK: „Network Analysis and the Law: Measuring the Legal Importance of Precedents at the U.S. Supreme Court Political Analysis” 2007, 15:324–346, doi:10.1093/pan/mpm011.

⁸ BARABÁSI (7. l.) 9–24.

⁹ BARABÁSI (7. l.) 65–78.

mópontokból a későbbi mégis valahogy előreugrik, és leahagyja idősebb, de egyekben első látásra nem különböző társát. Ez az „attraktivitás”, azaz az új elemek bevonási képessége az adott csomópont fontos tulajdonsága, de hogy ez a tulajdonság minek tudható be, az már igencsak kérdéses.¹⁰

Mindez tehát azt jelenti, hogy bár a megfigyelt rendszer rendkívül bonyolult lehet, és az egyes döntések számos kérdéstől függhetnek, a rendszer egészét tekintve számolhatunk bizonyos törvényszerűségekkel.

Fontos azonban megjegyeznünk, hogy amit az alkotmánybírószági határozatok meghivatkozásánál látunk, az nem maga a rendszer. Barabási *Burst* című könyvében bemutat egy társaságot, amelyik jelölt dollárbankjegyek útját követi az Egyesült Államokon belül. Természetesen itt sem a bankjegyek építik fel a komplex hálózatokat, azok csak utaznak a fennálló kereskedelmi és bankrendszeren keresztül, viszont a folyamatos követésük lehetővé teszi, hogy feltérképezzük az alapul fekvő rendszert.¹¹

Ami a témánkat illeti, hivatkozási rendszerekről itt kevésbé beszélhetünk, hiszen az egyes hivatkozások között maximum annyi formális kapcsolat lehet, hogy ugyanabban az eljárásban keletkezett több ítélet is hivatkozik ugyanarra az alkotmánybírószági határozatra.

Az, hogy hogyan épül fel az a mögöttes rendszer, amelyben ezek a hivatkozott alkotmánybírószági határozatok „utaznak”, szintén mélyebb kutatás tárgyát kellene hogy képezze. Azonban az már így is elmondható, hogy egyrészt adott a hivatalos bírósági hierarchia, ahol az elsőfokú bíróságtól az Alkotmánybírószág maximum négy lépés távolságra van,¹² még ha azt saját gyakorlatában számos esetben hangsúlyozta is, hogy nem tekinthető negyedfokú szuperbírószágnak. A bíróságok hivatkozási gyakorlatát azonban nem feltétlenül kell hogy meghatározza a hierarchiában betöltött szerepük, így például a felek az elsőfokú eljárásban is hivatkozhatnak alkotmánybírószági határozatokra, ez a hivatkozás pedig vagy benne marad az ügy során a továbbiakban hozott ítéletekben, vagy nem. Mivel a bírák, a felek és jogi képviselőik közvetlenül is hozzáférnek az alkotmánybírószág határozataihoz, így természetesen nem szükséges, hogy a hivatkozott döntést felsőbb bíróság már korábban hivatkozza. A hivatkozások száma tehát egyáltalán nemcsak jól körülírható paraméterektől, például a hierarchiában elfoglalt helytől függ, hanem a felek és képviselőik jogi ismereteitől, a jogászok közötti informális kapcsolatoktól, a tanácsban hozott döntés kialakulásától és még számos további faktortól. Ha egy bíróság az ítéletében hivatkozik egy alkotmánybírószági határozatra, az tehát történhet azért, mert az már megjelent a Kúria egyik elvi döntésében, vagy azt a felek valamilyen

¹⁰ BARABÁSI (7. l.) 79–107

¹¹ Albert-László BARABÁSI: *Bursts* (London: Dutton 2010) 3. fejezet; magyarul: *Villanások* [ford.: KEPES János] (Budapest: Libri 2016).

¹² VÖ. BARABÁSI (7. l.) 25–40.

okból meghivatkozták, szerepelt a bíró által ismert szakirodalomban, vagy az ügy szempontjából releváns döntéseket keresve azt az Alkotmánybíróság adatbázisában megtalálta, esetleg ebéd közben egy kollégája említette, továbbá a döntés során bírótársait képes volt meggyőzni arról, hogy az általa fontosnak ítélt határozatot az ügyről hozott érdemi döntésben valóban meghivatkozzák. Egy ítélet hivatkozási száma tehát éppúgy függhet annak jogi tartalmától, mint az arra hivatkozó bíróság, bíró vagy szakirodalom tekintélyétől és ismertségétől. Éppen ezért meglepő, hogy a rendszer egésze mégis követ bizonyos jól leírható szabályokat.

A fő kérdés természetesen az, hogy ezek a szabályok mit mondanak el az Alkotmánybíróság határozatainak hivatkozásairól. Elsődlegesen az érdekelhet minket, hogy mi tesz attraktívvá egy határozatot. A probléma ezzel elsősorban az, hogy ez az attraktivitás nem feltétlenül a határozat meghozatalakor jön létre. Azok az elemek, amelyeket az előbbieken bemutattunk, felmerülhetnek az alkotmánybírói határozat meghozataláig vezető úton is, hiszen az Alkotmánybíróság határozatait különböző kezdeményezések során hozza. Így kutatási kérdés lehet például, hogy az *actio popularis* kivezetése és az alkotmányjogi panasz bevezetése hogyan befolyásolta ezt az eloszlást, csökkent-e például azoknak a határozatoknak az aránya, melyekre később aztán nem vagy alig hivatkoztak, azaz a reform ténylegesen azzal az eredménnyel járt-e, hogy a társadalmi és jogi szempontból fontos kérdések jutnak el az Alkotmánybírósághoz, és az ott keletkezett döntéseket jelentőségük miatt többet hivatkozzák. A későbbiekben azt is vizsgálhatjuk, hogy a döntéseket leíró egyes változók mutatnak-e szignifikáns korrelációt a döntések népszerűségével. (Akár úgy, hogy a hivatkozások számával vett korrelációt nézzük, akár úgy, hogy a megoszlás alapján a releváns és irreleváns döntés bináris kódját alkalmazzuk.) Itt persze már most megfogalmazhatunk néhány hipotézist, így például feltehető, hogy a szélesebb mérlegelést biztosító és annak szempontjait kijelölő határozatok hivatkozottabbak lesznek.

A skálafüggetlen hatványeloszlás egyik következménye a hálózatok törékenysége. Egy fontosabb csomópont kiesése folytán úgynevezett *cascading failure* léphet fel, azaz például egy internetes vagy elektromos elosztóközpont, egy fontos közlekedési csomópont kiesése következtében a forgalom más csomópontokra terelődik, ezek szintén túlterheltté válnak és kiesnek, és ez a folyamat folytatódik, amíg a teljes hálózat le nem áll.¹³ Esetünkben az megtörténhet, hogy például egy jogszabályváltozás, Alaptörvény-módosítás érinteni fog olyan kérdést, amely kapcsolatban áll az Alkotmánybíróság egy gyakran hivatkozott határozatával, és ez valóban azt jelzi előre, hogy a bírósági rendszer nagyobb terhelésnek lesz kitéve, mint egy olyan esetben, amikor a változás egy alig hivatkozott határozatot érint. A forgalom elterelődése azonban ebben a rendszerben nehezen értelmezhető, esetleg a felek a később-

¹³ BARABÁSI (7. l.) 109–122.

biekben más jogalapot fognak megjelölni keresetükben, és ennek megítélése szintén igényelni fog némi többleterőforrást. Azzal azonban, hogy ez az egész rendszer lebénulásához vezetne, valószínűleg nem kell számolni, különösen mert a rendszer túlélte egy Alkotmány/Alaptörvény átállást is.

Mivel a hivatkozások száma nem feltétlenül a jogi tartalomtól függ, az már inkább elképzelhető, hogy „dívatba jönnek” olyan határozatok, amelyeknek az ügy érdeméhez nincs feltétlenül közük, de szokássá válik meghivatkozni őket. Még nagyobb probléma lehet, ha a bírói gyakorlat bevett szokásai miatt új és releváns határozatok nem kapják meg a nekik járó figyelmet, és a bírói döntést ezek felhasználása nélkül hozzák meg. Mindkét esetre orvosság lehet a gyakorlat folyamatos monitorozása, így viszonylag hamar nyilvánvalóvá válik, ha megjelenik egy új, attraktív alkotmánybírósági határozat, amelyről az adott idő alatt szerzett hivatkozások nagy számából egyben az is valószínűsíthető, hogy a későbbiekben még nagyobb népszerűsége tesz szert.

Az egyik feladat tehát a felső 20 százalékba tartozó ítélet azonosítása és folyamatos vizsgálata. Természetesen itt is igaz az, ami általában a társadalomtudományokban, hogy a kutatási eredmények maguk is visszahathatnak a folyamatokra, így a leghivatkozottabb határozatok listájának publikálása maga is megerősítheti e döntések reputációját.

Éppen ezért fontos, hogy a maradék 80 százalék határozat is megfelelő figyelmet kapjon. Az eloszláson túl a hivatkozási rendszerek másik specialitása, hogy azok irányítottak. Míg egy társadalmi hálózatban például az emberek közötti ismeretség kölcsönös, azaz ha A ismeri B-t, akkor arról B is tud, addig ez a hivatkozásokra nem igaz. Ha A mű hivatkozik B műre, arról B szerzője nem fog feltétlenül tudomást szerezni, így A szerzője vissza tudja vezetni B-n keresztül a teljes hivatkozási láncot, hiszen amit ő B-től hivatkozik, annál látja, hogy azt B mely C-től hivatkozta és így tovább, de megfelelő nyilvántartás hiányában a hivatkozás forrása nem fog tudni róla, hogy őt hányan és hány áttétellel hivatkozták. Ez pedig oda vezethet, hogy a hálózatok egy része elszigetelődik, és ismeretlen marad a kutatók előtt.¹⁴ A probléma ismert a tudományos kutatások terén, és nehézséget jelent például a saját művekre való hivatkozások nyilvántartása szempontjából is. Természetesen igen hamar kialakultak olyan hálózaton kívüli segédeszközök, melyek megoldást nyújthatnak, például repertóriumok vagy olyan adatbázisok, melyek külön is nyilvántartják a hivatkozásokat, s már visszafelé is lehet keresni bennük. A probléma jelen van a jogi hivatkozások terén, kezdve azzal, hogy a magyar rendszerben a nyilvántartáshoz szükséges alapvető elem, az egyes jogi szövegekhez (ideértve a jogszabályokat éppúgy, mint az egyedi döntéseket) nem tartozik külön azonosító, így már a hivatkozás azonosítása is jelentős nehézséget jelent.

¹⁴ BARABÁSI (7. lj.) 161–178.

Attól pedig, hogy egy jogi adatbázis mennyire kereshető, igen sok függ. Ha a kereső nem képes kiadni a releváns találatokat például cím- vagy kulcsszavak, jogterületek stb. szerint, vagy éppen ellenkezőleg, túl sok irreleváns találatot ad ki, akkor a jogalkalmazó nagyobb valószínűséggel fog előre kiválogatott gyűjteményekhez, kommentárokhoz fordulni. A releváns, de kevésbé hivatkozott határozat így sosem fog bekerülni a kánonba, és a különbség a leghivatkozottabb határozatok és az elfeledett döntések között tovább nő.

Összefoglalva tehát, a hivatkozások hatványeloszlása a jog mint komplex rendszer egy érdekes tulajdonságára hívja fel a figyelmet. Magának a rendszernek a felépítése – ideértve az informális kapcsolatokat is – elvileg további kutatások során modellezhető. Számos friss tudományos eredmény ismert más komplex hálózatok kapcsán, a kérdés ugyanakkor az, hogy ezek jogi alkalmazása megoldható-e. Nyilvánvaló ugyanis, hogy az élő szervezetek felépítése igen bonyolult és komplex, de még ebben az esetben is könnyebb leírni azt, hogy egy adott csomópont, például egy sejt, hogyan reagál bizonyos gátló tényezőkre, tekintettel egy adott vegyületre, mint azt, hogy a szintén csomópontnak tekinthető bírói tanács mely esetekben hoz pozitív döntést egy alkotmánybírói határozat meghivatkozásáról. Természetesen itt sem zárhatjuk ki, hogy felmerülnek nem várt kvantitatív összefüggések, melyek leegyszerűsítik az első látszatra bonyolultnak tűnő képet, elég, ha arra gondolunk, hogy teljesen egyenlő esélyeket feltételezve egy per nyertességi esélye 50 százalék körül kellene hogy alakuljon, bizonyos esetekben azonban ez a mutató majdnem 100 százalék az egyik fél javára.

Mindenesetre összefoglalásul az látható a fenti vizsgálatokból, hogy a kvantitatív kutatás folytatása lehetséges, és megfelelő adatok alapján érdekes és jól hasznosítható lehet annak eredménye a bíróságok és az Alkotmánybíróság számára is.